

„NECHCI BÝT KŮLEM VYHLÁŠEK“

františek halas a jeho politická cesta po roce 1945

Jedním z dluhů, které má dnešní český vzdělanec a literát vůči sobě samému a vůči společnosti, v níž žije, je po mém soudu nedostatečná (kritická) reflexe vlastní společenské úlohy, kterou sehrála v dějinných kataklyzmatech našeho století. Nejedna významný reprezentant českého myšlení, nejedna osobnost naší kultury a literatury dosud čeká na analýzu a zhodnocení vlastní politické úlohy. Rozpaky trvají zejména tam, kde jde o velké spisovatele nesporných uměleckých kvalit, kteří však současně svou veřejnou činností, ale i svým dílem připravovali půdu pro etablování onoho ponurého režimu, jenž nastolil pravý opak slibované svobody. Čas od času se někdo pokusí zapříst diskusi na toto téma; zůstává však zpravidla nepovšimnut. Každá doba má svá klišé, svá tabu, své antipatie. Rekonvalescence z několik desetiletí trvajících horečky politizace a ideologizace kultury, umění, literatury má své dobré důvody, jimž lze rozumět; trvá však po mém soudu již příliš dlouho.

Nakonec jsme si vás vybojovali zpátky

Vracíme-li se k jedné z erbovních postav tehdejších sporů a zápasů, k Františku Halasovi, nemůžeme dost zdůraznit, že jde o figuru emblematickou, že jde o symbol, a to vyšší měrou, než tomu bylo u většiny jeho současníků.

Patřil svým původem a celým svým životním směřováním k levici. Pro stalinisty se však – nejspozději od poloviny 30. let – stal čímsi na způsob chorobného dekadenta, přítele „klerikálních kostelníků“, jak říkal Nezval; stal se „poslední zbraní politické a kulturní reakce“ v její – ostatně „samotnými zákony historie k zániku odsouzené“ – snaze o „demobilizaci revolučního nadšení mas“, „renegátem“, „přeběhlikem“. Byl si toho vědom, mohl-li napsat v jedné ze svých pozdních básní „Jsi

spoluviník/ ty odpadlíku“¹, apostrofuje tak ironicky sebe sama. Zápas o něj, svedený lidmi jako byli Hrubín, Grossman, Chalupecký, Novomeský či Ludvík Kundera, byl především zápasem o básnické dílo mimořádné síly a hloubky. Tato spisovatelská generace však – bojujíc o Halase – bojovala i o prostor pro sebe samu; měla o tomto prostoru však jinou představu, než máme my o svobodě umělecké tvorby dnes. Výstižně to – za všechny ostatní – formuloval v roce 1964 (tedy patnáct let po Halasově smrti) nad básnickovým hrobem Jan Skácel: „Přece jen jsme si vás nakonec vybojovali zpátky a rvali se přitom o vlastní jazyk, aby to nebyl pahýl.“²

I tento zápas se ovšem odehrával v jistém společenském a politickém kontextu. Nemohl proto nemít jisté konotace politické, na něž poprvé – způsobem, který i po letech vyvolává nesouhlasné projevy – upozornil Bohumil Doležal v roce 1969 v časopise *Tvář*. Halasovo dílo podle Doležala „stále láká a přitahuje reformisty stalinismu“. Obrana Halase tak prý v jistém smyslu splývá s politickým zápasem o „socialismus s lidskou tvář“.³

Otázka, zda obtížně probíjovaná básnická, občanská i lidská rehabilitace Františka Halase nebyla geneticky spjata s promýšlením nestalinských a protistalinských alternativ socialismu, je jistě legitimní. Legitimní je i názor, že takové hledání alternativního, demokratického socialismu je jen velkou iluzí, ba dokonce – řečeno s Hayekem – cestou do otroctví. Pochybnosti o legitimitě takové diskuse však Doležalovi kritikové – mezi nimi zejména Milan Jungmann⁴ – začínají vyslovovat tam, kde nabývají dojem, že se s odmítáním socialismu ve všech jeho reálných i ireálných variantách odsuzuje i básnickova tvorba jako bludička „třetích cest“.

Odpověď na otázku, nakolik jsou v právu, je nadmíru složitá. Konstatujme tedy jen tolik, že „halasovskou“ diskusi znovu otevřelo zveřejnění *Paměti Václava Černého* v torontském 68 Publishers v polovině osmdes-

1 V básni *Osudy*. Srov. F. Halas: *A co básník*. Dílo 3, Praha 1983, s. 110.

2 Cit. dle F. Halas: *Hlad*, Praha 1966, s. 151. Citovaný výbor přiměsíl cennou montáž z „halasovské“ literatury, sestavenou Ludvíkem Kunderou za pomoci Zdeňka Kožmína. Není bez zajímavosti, že Jan Skácel svůj kunštátský proslav z roku 1964 později přetvořil do podoby básně nazvané *Řeč*. Srov. J. Skácel: *Methky*, Praha 1968, s. 19.

3 B. Doležal, František Halas – mýtus a skutečnost, *Tvář* 1969, č. 4, s. 27.

4 „Neschopnost číst a rozpoznat svěbytnost Halasovy poetiky tu nemá daleko k Štollově ideologické exkomunikační frazeologii.“ Viz M. Jungmann, Echo zlych časů, *Literární noviny* 1996, č. 51-52, s. 12.

sátých let. U mnoha intelektuálů, za něž tehdy vystoupil Jindřich Chaloupecký⁵, nabyl na intenzitě dojem, že brýle mámení nenosili a nenosí zdaleka jen Štollové.

Rozplést toto klubko předsudků, ideologických apriorismů a osobních bolístek, ale i sympatií a obdivu je věc nadmíru obtížná. Johan Hui-zinga kdysi krásně napsal, že historik, zabývá-li se bitvou u Salamíny, měl by o ní psát tak, jako by předem nevěděl, zda v ní zvítězí Řekové nebo Peršané. Dostát této premise je jistě nelehký úkol. Obtíže tu narůstají úměrně s tím, čím kratší časový úsek dělí historika od doby, o níž píše. Zkusme to však.

Budujeme republiku

Vnitřní napětí, oscilování mezi různými polaritami, tak typické pro Halasovu poezii, odpovídalo básníkovu vnitřnímu ustrojení a vroubilo i jeho životní cestu. Květnovou revoluci a nové politické uspořádání Halas nejen přivítal, ale snažil se být i jejich aktérem. Ztotožnil se s představou, že „literatura musí počkat“. „Teď se přeorávají větší věci“⁶, napsal Oldřichu Nouzovi v polovině roku 1945. Budovatelský elán našel svůj výraz i v Halasově poezii, zejména v jeho písňových textech, k nimž skládal hudbu z ravidla Václav Dobiáš. Píseň *Budujeme* z října 1946 začínala slokou:

Budujeme republiku
Jde to pěkně zvesela
vyřídíme bez cavyků
toho kdo nic nedělá⁷

„Vyhrňme si rukávy“⁸, psal v jiné písni – a lidová tvořivost skepticky dodávala: Lehněme si do trávy. Sbírkou *V řadě*, kterou Halas uspořádal v létě roku 1948 v Kunštátě ze svých veršů z doby okupační i pokvětnové, vyjadřovala už svým názvem jeden pól básníkovy složitě strukturované

5 J. Chaloupecký: *Poezie a politika*. Článek byl několikrát publikován v samizdatu i v exilu, po roce 1989 i oficiálně. Naposledy in: J. Chaloupecký: *Tiha doby*, Olomouc 1997, s. 95.

6 Kritická edice Halasovy soukromé korespondence se připravuje. Citáty z dopisů jsem většinou čerpal z oddílu *Data, fakta, citáty o životě a díle Františka Halase*, sestaveného Ludvikem Kunderou a publikované ve výboru F. Halas: *Životem umřít*, Praha 1989. Úryvek z dopisu O. Nouzovi je přetištěn na s. 369.

7 Viz F. Halas: *A co básník*, Dílo 3, Praha 1983, s. 169.

8 Píseň *Do práce!*, Tamtéž.

osobnosti. Václav Černý o ní později napíše, že se „stěží (...) již donutil dočíst ji“⁹.

O tom, že nové poměry přitahují kariéristy, si nečinil iluze, jak napovídá i jeho korespondence. Ostatně i básníkův otec, František Halas st., byl svědkem jednoho bezskrupulózního aktu „revoluční spravedlnosti“: ve skutečnosti šlo o likvidaci nepohodlných svědků kolaborace.¹⁰ Nezdá se však, že by Halas-básník v tomto riziku – přinejmenším v prvních dvou letech po osvobození – spatřoval systémovou vadu.

Nová doba přála umělcům. Selhání části dosavadních politických elit – a likvidace jiné části – jim umožnila vstup do vysoké politiky. František Halas byl už 15. 5. 1945 zvolen předsedou Syndikátu českých spisovatelů. Krátce poté se stal odborovým přednostou (po staru sekčním šéfem) III. odboru ministerstva informací; tento odbor měl na starost publikační činnost. Ministr Kopecký jej jmenoval do Státní publikační komise, po únoru 1948 nahrazené Státní ediční radou. Za lidovou stranu se stal jako bezpartijní poslancem Prozatímního Národního shromáždění. K politickému katolicismu neměl žádný zvláštní vztah, ale s mnoha křesťansky orientovanými spisovateli jej pojila nejen „společná řeč krásy“, jak napsal počátkem třicátých let pro brněnský *Index*¹¹, ale i pouta osobního přátelství.

Zastával i další veřejné funkce (koncem roku 1945 byl například zvolen členem správní rady Orbisu), asistoval při řadě kulturních a politických událostí, pronášel četné projevy, „parády“, jak říkával. Mluvil na I. sjezdu spisovatelů, promlouval na sjezdu SČM, v parlamentě. – Mýlí se tedy Julius Firt, když tvrdí, že Halas a Peroutka se v Národním shromáždění nikdy „neujali slova a jenom skepticky pozorovali vývoj události“¹².

Řada funkcí, které zastával, se dala skloubit jen velmi problematically. Jeden z klasických pilířů demokracie, Lockovo rozdělení moci, nebyl respektován. Dnes bychom řekli „střet zájmů“. Osobní pohnutky mohly být

9 V. Černý: *Paměti III.* (1945–1972), Brno 1992, s. 87.

10 K tomu cituji z dopisu, který mi 4. 6. 1997 poslal Ludvík Kundera: „V té při s učitelem Benešem to FH st. prohrál, už to držela strana, která zvěrstva promijela. Mluvil (tedy FH st.) o partyzánském hnoji (...) O tom zajímavá kniha – v 2. vyd. se jmenuje V dvojím ohni, Kronika part. odd. Olga. Autoři Václav Peša a Jindřich Ocásek. Vydal Blok – 1974!!! Dosti pravdivý obraz, nejcennější vzadu poznámky – tam na str. 246 vlastně rehabilitace FH st. (...) FH-básník dělal co mohl. Mohl málo. To bylo zabetonováno ‚nahofe‘.“ Archiv autora – R. V.

11 F. Halas: *Hlad*, Praha 1966, s. 103. Z řad katolicky orientovaných spisovatelů patřili mezi Halasovy přátele zejména J. Čep, B. Fučík, J. Vašica a J. Zahradníček.

12 J. Firt: *Knihy a osudy*, Brno 1991, s. 188.

sebeušlechtilější, ale politická praxe, která se tak zakládala, v sobě skrývala značné nebezpečí. Vysoké funkce v legislativě, exekutivě a předsednické křeslo v nezávislé stavovské organizaci, jež sama sebe deklarovala jako nepolitickou, jen posilovaly starší svár mezi konformitou a rezistencí, mezi loajalitou vůči nejsilnější a respektované politické straně, reprezentované resortním ministrem, a věrností sobě samému. Halas tento konflikt řešil po svém: Přesvědčen o systémových vadách kapitalismu respektoval a vítal nové poměry v hospodářství. Svobodu slova a neslužebnost umění však bral vážně. „Míra kritiky,“ napsal pro anketu *Rudého práva* k VIII. sjezdu KSČ, „(...) necht' není omezována, a úcta k myšlení (...) by měla být samozřejmostí“¹³. Na spisovatelském sjezdu sice horoval pro angažovanost umění ve službách socialismu, jehož „mravní velikost“ má ukazovat, neopomenul však v pozitivním smyslu zmínit onen aspekt umění, jenž má zneklidňovat „vládnoucí a spokojené“¹⁴.

V soukromí býval ještě otevřenější. Tak už v polovině roku 1945 měl tvrdit Josefu Hiršalovi, že „kam partaj šlápne, tam deset let tráva neroste. Myslím v kultuře. Co se děje v oblasti hospodářské, tam s její politikou vřele souhlasím.“¹⁵

Komunistická strana se zdála s Halasem počítat. Frakční minulost, ba ani podpis pod „trockistickým manifestem“¹⁶ se tehdy ještě nebraly příliš vážně. Během roku 1945, nejpozději však v lednu roku následujícího, rozmlouval představitel kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Lumír Čivrný s předsedou strany Gottwaldem o tom, které spisovatele by bylo možno „podchytit“. Posléze mu poslal charakteristiky osmi spisovatelů, jež by bylo vhodné pozvat k rozhovoru. Halas byl mezi nimi. V příložené charakteristice byla sice – v souvislosti s třicátými léty – poznámka o básnickové zvratu „k určité depresi a nihilismu“ a zmíněn byl i

13 F. Halas: *Životem umění*, Praha 1989, s. 371.

14 *Účtování a výhledy*. Sborník prvního sjezdu českých spisovatelů, Praha 1948, s. 13. K tomu viz M. Drápala: *Spisovatelé na rozcestí*. Na okraj prvního sjezdu českých spisovatelů, in: *Soudobé dějiny* 1994, č. 4-5, s. 450.

15 J. Hiršal: *Víněk vzpomínek*, Purley, Surrey, England 1989, s. 169.

16 Jde o známé obvinění Štollovo, že „Halas (...) v nejtragičtější chvíli národa podepisuje trockistický manifest.“ Srov. L. Štoll: *Třicet let boju za českou socialistickou poezii*, Praha 1950, s. 115. Manifest z března 1938 proti procesu s N. Bucharinem podepsalo přibližně čtyřicet osobností české kultury. I. Pfaff, který pátral po autentickém znění zmiňovaného dokumentu, konstatuje, že se mu „nepodařilo (...) zjistit, kde a kdy byl manifest otisknén, a nemůže proto uvést jeho znění a jména jeho signatářů. Existence manifestu vyplývá jednoznačně z mnoha útoků proti dokumentu v soudobé publicistice Štollově a Fučíkové (bez udání pramene)“. Viz I. Pfaff: *Česká levice proti Moskvě 1936-1938*, Praha 1993, s. 15. K tomu též poznámka č. 36, s. 47, tamtéž.

jeho „příklon k idealismu“, prý pod vlivem Václava Černého, se zadosti-
učiněním se však kvitoval Halasův „odvrat od nekomunistických přátel a
větší příklon k nám“, a to po květnu 1945. (Nezvalova charakteristika je
ukončena bizarní poznámkou: „Nezvat současně s Halasem, nemají se
rádi.“¹⁷) Vědělo se snad i to, že Halas nemá příliš v lásce Edvarda Beneše,
zatímco „náš Klema“, ten měl „pod čepicí“.¹⁸

Na aktivu spisovatelů-komunistů v květnu 1946 Ladislav Štoll sice
kritizoval vedení Syndikátu, ale nikoho nejmenoval a vůbec hovořil dosti
všeobecně.¹⁹ Naproti tomu ještě na aktivu kulturních pracovníků, kona-
ném 12. 2. 1948, bral Halase v ochranu před útoky Brouka a Černého –
sám Čivrného šéf, Gustav Bareš. Na adresu tzv. kulturní reakce mimo jiné
 uvedl: „Chtěli by upírat právo mluvit jménem české kultury S. K. Ne-
umannovi, Nejedlému, Halasovi, Olbrachtovi, místo toho by chtěli Pe-
routku, Brouka, Mareše.“²⁰ Přízeň mocných tedy dosud trvala. Jistě tomu
napomohl i Halasův podpis pod ustavujícím prohlášením komunisty
ovládané Kulturní obce (v říjnu 1946), ve kterém se mimo jiné vyjadřova-
la radost nad tím, že náš lid „jednou provždy překonal svou závislost na
zlobných předmnichovských poměrech mezinárodních i vnitřních“²¹.

Halase ctil i ministr Kopecký, bohémský kumpán avantgardních
umělců, budující si i v novém úřadě pověst mecenáše. Byl to chladno-
krevný a cynický politický hráč, ale k umělcům dokázal být štedrý a v jis-
tém smyslu i velkorysý, na rozdíl od takového Zdeňka Nejedlého, „o
kterém Halas nemluvil jinak než jako o rozměšňovateli“²². Nezval prý
Kopeckého pokládal za „svatého člověka“²³. Halas se Kopeckému jevil
jako „neobyčejně milý“.²⁴ Lidé Halase prý „většinou velmi milovali“²⁴.

17 Dokumenty úřední proveniencí k Františku Halasovi se nacházejí v rozličných fondech
uložených ve Státním ústředním archivu v Praze (dále jen SÚA). Čerpal jsem zejména z fondů:
Ministerstvo informací, Klement Gottwald, Václav Kopecký a Kulturně propagační oddělení
ÚV KSČ. Citovaný dokument in: SÚA, fond 100/24 (Gottwald), sv. 66, ar. j. 968. V Praze 30.
1. 1946.

18 Báseň *Kapely hrajte*. F. Halas: *A co básník*, Dilo 3, Praha 1983, s. 122.

19 „Za rok své existence Syndikát se neprojevil, ačkoliv zde byla řada velmi důležitých problémů.
Ani nyní před volbami, kdy se jedná o tak vážný krok, Syndikát jako obhájce důsledné
demokracie nevystoupil.“ SÚA, fond 19/7 (Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ), sign. 681.
V. Řezáč se na zmíněném aktivu, konaném 10. 5. 1946, pokusil Syndikát hájit: „Reakční tisk
označuje Syndikát za hnízdo komunistů.“

20 Tamtéž, sign. 71.

21 V. Černý: *Skutečnost svoboda*, Praha 1995, s. 411.

22 Podle vzpomínek J. Palivce. Viz *Strach jsem měl, ale neháň jsem se...*, Hlasy 6, Blansko 1992,
neustránkováno.

23 J. Firt: *Knihy a osudy*, Bmo 1991, s. 244.

24 V. Kopecký: *ČSR a KSČ*, Praha 1960, s. 466.

Spoléhal na jeho „sociální citění“ a proletářský původ; nic se nezdálo navštědčovat tomu, že by se Halas vzpěčoval přijmout hospodářské změny směřující k centrálnímu řízení a plánování, a to i v tiskové politice a v propagandě.

Vzájemná provázanost svobody ekonomické a politicko-kulturní nebyla všeobecně vnímána jako cosi samozřejmého, ba právě naopak. Rozhodné vystoupení novinářů v srpnu 1945 překazilo sice Kopeckého záměr, aby o veškerých tiskovinách rozhodoval bezpečnostní úřad²⁵, doba však tiskové svobodě zjevně nepřála. Podle nových cenzurních zásad, vypracovaných III. odborem ministerstva informací v roce 1947, měla být cenzurována i ta příslovečná „bílá místa“, - aby to prý nepřipomínalo I. republiku. Redakce budou předem informovány o nežádoucích tématech.²⁶ Podobně i důvodové zprávy k některým zákonům, vypracované ministerským odborem, jehož byl Halas přednostou, se začaly ostře vymezovat vůči „kapitalistické anarchii“ a „honbě za ziskem“, a to i v oblasti tak citlivé, jakou je vydávání knih a časopisů. Oficiálně se to odůvodňovalo vlasteneckou frazeologií a bojem proti braku. Tak například osnova zákona o vydávání publikací a drobných tiskovin z roku 1946 se vyslovuje pro to, „aby v nových poměrech byla svoboda chápána jako služba národu a státu, nikoli však jako anarchizující a kapitalisticky kořistící libovůle“²⁷. Ještě dále šla osnova zákona o úpravě některých poměrů v tisku z téhož roku, která si kladla za cíl „zameziti, aby noviny a časopisy nebyly vydávány z důvodů ryze obchodních a ziskových, jak tomu bylo v údobí liberalistického kapitalismu, který umožňoval i vydávání nechvalně proslulého bulvárního a revolverového tisku.“ Vydávání „hodnotných vědeckých časopisů“ má být sice i v budoucnu umožněno jednotlivcům, ale jen „výjimečně“²⁸. Starší verze téhož zákona - mělo jít původně o dekret prezidenta republiky - dokonce konstatovala, že „jsme se rozloučili s liberalismem“ a požadovala skoncovat „s tiskem na podkladě zásad kapitalistických, který natropil nesmírné škody“²⁹. Halasův přímý podíl na textaci těchto zákonů nelze prokázat - dobová svědectví stejně jako archivní dokumenty naznačují, že rozhodující podíl na řízení publikačního odboru ministerstva měl Halasův podřízený, dr. Bohumil

25 Dopsis Svazu novinářů V. Kopeckému, in: *SÚA*, fond Ministerstvo informací, krabice č. 4

26 Tamtéž, krabice č. 3.

27 Tamtéž, krabice č. 4.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž.

Novák, ostatně též funkcionář Syndikátu českých spisovatelů - nelze však ani usuzovat, že by s nimi nesouhlasil. Snažil se bránit spíše některým výstředkům, než aby se stavěl proti zásadním dobovým trendům. Podle některých pamětníků ovšem odvážně obhajoval malé soukromé nakladatele.

Rizika státního dirigismu v kulturní politice státu ovšem většinou nechápali ani nekomunisté. A. C. Nor, který byl na přelomu let 1947 a 1948 nejrozhodnějším odpůrcem rostoucích komunistickým ambicí ve vedení Syndikátu (přínejmenším v tomto směru jsou jeho paměti naprosto spolehlivé), proslul svým bojem proti *Románovým novinkám*, které považoval za literární brak. Halas a Novák je – spolu s Řezáčem – na zasedání Syndikátu (7. 1. 1947) obhajovali, vázání loajalitou k ministerstvu, jež *Románové novinky* aprobovalo.³⁰ Úkolem publikačního odboru bylo také připravovat podklady pro odpovědi ministra Kopeckého na interpelace poslanců. Halasův podíl na nich byl minimální, připravoval je totiž většinou dr. Novák.³¹ Celá situace ovšem výstižně symbolizovala sníženou kvalitu demokratické správy věcí veřejných, a to tím spíše, že Halas i Novák byli i vysokými funkcionáři Syndikátu – a pokud nějaký poslanec interpeloval ministra informací, tak to bylo zpravidla ve věci periodického či neperiodického tisku, respektive jeho financování. Míra vědomí o těchto souvislostech nebyla vysoká. Vytykal-li počátkem roku 1947 na prezidiální schůzi Syndikátu dr. Novák A. C. Norovi, že si dovilil interpelovat ministra Kopeckého, který pro Syndikát přeče „mnoho udělal“³², nebylo zřejmé, zda tak činí jako Norův kolega z vedení spisovatelské organizace, nebo jako loajální ministerský úředník.

Jindy se Halas snažil ve své funkci sekčního šéfa postupovat samostatně a pokud možno nezávisle. Ještě po letech nemohl Kopecký Halasovi zapomenout, že v publikačním odboru zaměstnal reprezentanty lidové strany dr. Aloise Klimka a Bohdana Chudobu.³³ Za své podřízené se uměl

30 Dokumenty Syndikátu českých spisovatelů (dále SČS) jsou uloženy v pobočce Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech (dále jen PNP SH). Viz *PNP SH, Protokoly o výborových schůzích SČS, 7. 1. 1947. Ke sporu o Románové novinky srov. A. C. Nor: Život nebyl sen*, sv. 1, Brno 1994, s. 558.

31 Podklady pro odpovědi ministra V. Kopeckého na interpelace poslanců jsou uloženy in: *SÚA, fond Ministerstvo informací, krabice č. 1*.

32 *PNP SH, Protokoly ze schůzí presidia SČS, 13. 1. 1947. Interpelace se týkala Románových novinek.*

33 V. Kopecký: *ČSRA KSČ, Praha 1960, s. 465. Ve jmenném seznamu zaměstnanců III. odboru, vypracovaném k 20. 12. 1946, je Bohdan Chudoba uveden jako ministerský komisař. Jako*

postavit. Když byla prováděna národní mobilizace práce ve veřejné službě, ve svém dobrozdání uvedl, že všech „zaměstnanců je nezbytně zapotřebí k plnění resortních úkolů“³⁴. Podobně si ovšem počínali i ostatní sekční šéfové, například Nezval.

Mění se kulisa

Po únorovém převratu začínalo být stále zřejmější, k čemu všemu lze centrálního řízení publikační činnosti využít. Již 1. 3. 1948 prosazoval Kopecký ve vládě přísnější opatření ke kontrole tisku – formou vládního nařízení.³⁵ Bližila se éra Pauliho Reimana, nového vládcce nad českou knihou, který podle dochovaných svědectví sám ani neuměl pořádně česky. „Mění se kulisa“, napsal Halas v básni *Osudy*³⁶, publikované už v předchozím roce.

Celý březen 1948 strávil Halas na léčení v Jeseníku, odkud psal ženě: „Až se vrátím, začnu shazovat funkce.“³⁷ Některé kroky k tomu učinil již dříve: Už 11. 2. 1948 si v dopise personálnímu oddělení stěžoval na neudržitelný stav III. odboru, jehož agenda „je velmi obsáhlá“, a žádal pět nových písařek a tři kancelářské síly. Kladl ultimatum: Nebude-li do září zjednána náprava, odmítá za chod odboru odpovědnost. Přestože byla jeho žádost doporučena k pozitivnímu vyřízení³⁸, není zcela bez opodstatnění domněnka, že chtěl situaci záměrně vyhrotil, aby se jeho setrvání v úřadě stalo nadále nemožným. Podepsala se na tom jistě i postupující nemoc.

Podobný postup – omezení své veřejné aktivity kamsi „do ztracena“ – zvolil i v případě Syndikátu. Ovšem ani před únorem zde nevyňikal velkou bojovností. Ačkoli ve výboru a v předsednictvu Syndikátu seděl nejen radikální komunista, nové stanovy SČS, schválené v červenci 1947, byly demokratické.³⁹ Syndikát sám sebe pojímal jako stavovskou, a nikoli ideovou organizaci. O Halasově podílu na koncipování stanov lze ovšem jen spekulovat.

poslanec byl ovšem na dlouhodobé dovolené. Srov. *SÚA*, fond Ministerstvo informací, krabice č. 7, Zaměstnanci 1945–1949.

34 K uvedenému datu pracovalo na Halasově odboru 57 zaměstnanců, mezi nimi například Václav Dobiáš. Z toho bylo ovšem sedm ve stavu nemocných, na dovolených či ve výkonu vojenské služby. Tamtéž.

35 *SÚA*, fond Ministerstvo informací, krabice č. 3.

36 F. Halas: *A co básník*, Díl 3, Praha 1983, s. 108.

37 F. Halas: *Životem umřít*, Praha 1989, s. 377.

38 *SÚA*, fond Ministerstvo informací, krabice č. 20.

39 Stanovy SČS byly schváleny výměrem Zemského národního výboru v Praze, č. j. 1-6-1341/6-1947 z 4. 7. 1947.

Řízení schůzí výboru i předsednictva, byl-li vůbec přítomen, nezřídka přenechával některému z místopředsedů – Drdovi nebo Řezáčovi.⁴⁰ Tím jim ovšem – v souladu se stanovami – postoupil i rozhodující slovo při rovnosti hlasů, pokud se o něčem hlasovalo. A hlasovalo se zejména o věcech politických. Ty byly totiž tím, co dokázalo funkcionáře Syndikátu nejčastěji rozdělit.

Halasova politická role ve funkci předsedy Syndikátu se vyznačovala zvláštní dvojdmostí. Nebyl ani zcela „náš“, ani zcela „jejich“. Lze-li mít svědectví pamětníků za věrohodná, pomohl do funkcí v Syndikátu demokratickým odpůrcům komunistů – Bedřichu Fučíkovi, Zdeňkovi Kalistovi, Františku Kovárnovi. Nikterak se nevzpěchoval proti členství spisovatelů, jako byli Jan Čep či Jaroslav Durych.⁴¹ V konfliktech s rozhněvanými Moravany z Kola moravských spisovatelů dokázal taktně zmírňovat napětí. Kulturní styky s cizinou se v době jeho úřadování rozvíjely směrem odním i západním. Vůbec mu nepřišlo na mysl, že by měl spatřovat něco nezdravého ve skutečnosti, že na Dobříš byli zvaní lidé jako „reakcionář“ T. S. Eliot či „formalista“ Tristan Tzara. Zůstal i nadále příznivcem mladých, tak jako jím byl ve 30. letech, bez ohledu na jejich politickou příslušnost či estetické směřování. Osmělil se vystoupit s opatrnou kritikou institutu národních umělců. V anketě *Kulturní politiky* k tomuto tématu zdůraznil, že návrhy na národní umělce by měly vycházet od umělců samých, a nikoli od politických stran. Jmenováním by se mělo šetřit, aby se častým udílením neznevážilo.⁴² V dopise manželce byl otevřenější: „Národní umělci jsou nechutnost sama,“ napsal ji v létě roku 1946, „a bude ostudou jím být“⁴³.

Avšak tam, kde se projevoval zřetelný politický zájem nebo rovnou nátlak nejsilnější politické strany, obvykle váhal mezi pasivitou a konformitou. Na audienci u ministerského předsedy koncem roku 1946 dokonce navrhol, aby spisovatelé byli posíláni na měsíc nebo na dva do závodů či do dolů, snad proto, aby se „sblížili s lidem“ a načerpali „zdravá“ téma-

40 I v tomto ohledu jsou Norovy memoáry věrohodné. Viz A. C. Nor: *Život nebyl sen*, sv. 1, Brno 1994, s. 566.

41 Durychovo přijetí do Syndikátu ovšem doporučoval i V. Lacina. Durychův případ se projednával na prezidiálních schůzích SČS 9. 9. 1946, 11. 6. 1947, 1. 7. 1947, v posledním případě za osobní účasti spisovatelovy. V Lacina doporučil Durychovo přijetí do SČS „s ohledem na mužné doznání“ na schůzi výboru 13. 10. 1947. Dopis, kterým SČS Durycha přijal do svých řad, je datován 20. 10. 1947. *PNP SH*, fond SČS, krabice Výbor – kopie zápisů.

42 Viz V. Černý: *Skutečnost svoboda*, Praha 1995, s. 416. Václav Černý tuto Halasovu odpověď označil v *Kritickém měsíčníku* za „neuvěřitelnou“, zřejměj ironicky. Tamtéž, s. 144–145.

43 F. Halas: *Životem umřít*, Praha, 1989, s. 373.

ta pro svá literární díla. Halas tak vlastně stojí, ač je to těžko pochopitelné, u počátků problematické tradice spisovatelských „komandýrovek“, inspirovaných sovětským příkladem a realizovaných u nás v éře stalinismu. V dobovém kontextu ovšem jeho návrh vyzníval ještě poměrně umírněně, neboť Gottwald k němu podotkl: „Jsme v tomto ohledu kramáři. V SSSR pošlou spisovatele na půl roku na komandýrovku – a potom piš!“⁴⁴ Pro ilustraci Halasova postoje ke KSČ a jejímu nezadržitelnému vzestupu budiž uvedeno několik charakteristických detailů.

Očistná komise Syndikátu, vedená Václavem Černým⁴⁵, řešila případy spisovatelů, kteří se za okupace provinili proti národní cti. Nejprůšnějším trestem bylo vyloučení, častěji se však uděloval trest několikaleté distance. Pokud se však z věci stalo politikum, všechno mohlo být jinak.

František Halas neměl důvod k tomu, aby si lidsky nebo odborně cenil dr. Fedora Soldana; už v časech I. republiky mu ostatně věnoval několik ironických veršů.

FEDOR SOLDAN

Nic mu není třídní dosti
 nic nemá dost hmotnatosti
 všady je měšťák vkuklený
 a básníci jsou fifleny

Ba víc jsou prožluklí to idealisté
 pověry mají mnohé nečisté
 a zmrzačený jejich duch
 s velikým B zas píše Bůh
 (...) ⁴⁶

Jeho aktivistickými články z doby okupace nemohl nebýt znechucen. Soldan, potrestaný zprvu vyloučením, však přesvědčil KSČ o své nepostradatelnosti – a s její pomocí mu byl trest snižován, až mu byl zcela prominut.⁴⁷ Halas se obvykle v Soldanově věci zdržoval hlasování. Velmi pravděpodobně u něj intervenoval Čivrný. Halas sám nic nepodnikl, vyzval však Nováka, aby se s Čivrným telefonicky spojil: Výsledkem byl

44 Audience se uskutečnila 18. 12. 1946. *SÚA*, fond 100/24 (Gottwald), sv. 66, ar. j. 968. K tomu srov. *Rudé právo*, 19. 12. 1946.

45 Blíže o tom V. Černý: *Paměti III. (1945–1948)*, Brno 1992, s. 56.

46 F. Halas: *Časy*. Dílo 2, Praha 1981, s. 272.

47 Obsáhlý fascikl k Soldanovu případu je uložen in: *PNP SH*, fond SČS, krabice Akční vyборы.

dopis, ve kterém Syndikát konstatoval, že nemá námitek proti tomu, aby byl Soldan zaměstnán na ministerstvu zahraničí.⁴⁸ Cesta k ředitelskému místu v Melantrichu tak byla Soldanovi otevřena. Vysvětlení Halasova postupu je nasnadě: Na celém případě měl zájem i ministr Kopecký, který kvůli Soldanovi dokonce svolal do sídla ministerstva – Kolowratského paláce – zvláštní schůzku⁴⁹, což byl – vzhledem k ostatním „provinilcům“ – zcela bezprecedentní krok.

Podobně nezřetelné stanovisko zaujal i v případě známé čistky v sovětské literatuře, namířené proti Zoščenkovi a Achmatovové. Halas se ovšem nepřipojil k pokřiku stalinistů, obhajujících tento „nezbytný očistný řez“ – a nebyli to zdaleka jen stalinisté; i Václav Černý čistku odmítl odsoudit, vysvětluje ji specifickými podmínkami v zemi našeho východního souseda.⁵⁰ Václav Kopecký bude sice po letech vzpomínat na to, jak musel často „činit výtky Františku Halasovi a ostře vystupovat proti jeho názorům, v nichž projevoval někdy i nebezpečné tendence, jako tomu bylo např. v případě Zoščenka a Achmatovové“⁵¹, dostupné dokumenty však nenaznačují, že by tak Halas činil nějakým zvláště radikálním způsobem. 31. 8. 1946 ovšem spolupodepsal dopis čtrnácti spisovatelů (a jednoho teoretika umění)⁵², adresovaný kulturnímu a propagačnímu oddělení ÚV KSČ. Jaromír Hořec tento dopis označuje za vyjádření nesouhlasu „přenášet ždanovovské direktivy do našich literárních poměrů“⁵³, jeho signatáři však nežádali nic více a nic méně, než „aby byl svolán aktiv spisovatelů-komunistů, na němž by bylo dohodnuto, jaké stanovisko mají veřejně zaujímat spisovatelé, ve straně organizovaní“⁵⁴. Lidé jako Václav Řezáč či Jaroslav Vojtěch by ostatně žádný „protistranický“ dopis nepodepsali. Aktiv komunistických spisovatelů byl svolán (5. 9. 1946), Halas pozván. Podle zápisu, který ovšem nemusí být úplný a dostatečně podrobný, se přihlásil o slovo pouze jednou, a promlouval dosti nejasně, ba kontradikčně. Cituji v úplnosti: „Celá věc se musí řešit co nejdříve. Mluvíme

48 Dokument, datovaný 21. 3. 1946, byl určen závodní radě ministerstva zahraničních věcí. Tamtéž.

49 Konala se 1. 4. 1946. Tamtéž.

50 V článku „Budete reagovat, že ano!?“ uveřejněném v *Kritickém měsíčníku* 1946, č. 14–16, přetištěno in: V. Černý: *Skutečnost svoboda*, Praha 1995, s. 132.

51 V. Kopecký: *ČSR A KSČ*, Praha 1960, s. 466.

52 Originál dopisu je uložen v SÚA, fond 19/7 (Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ), sign. 667.

53 J. Hořec: *Doba ortelů*, Brno 1992, popiska k fotokopii dopisu v příloze za s. 80.

54 Tamtéž.

zde stále tak, jako by se jednalo o nějaké spiknutí. Zatím musíme čekat; necht' příští číslo Tvorby zaujme k věci stanovisko.“⁵⁵

Příznačný byl i Halasův postup během dramatických střetnutí mezi komunisty a demokraty, k nimž na půdě Syndikátu začalo docházet od poloviny prosince 1947. Tento vývoj korespondoval s celospolečenským děním; ofenzivní nástup spisovatelů-komunistů v některých ohledech připomínal rostoucí mocenské nároky KSČ i v jiných oblastech veřejného života, včetně vlády. Předmětem sporu se staly *Svobodné noviny* a jmenovitě Ferdinand Peroutka.

Vydavatelem *Svobodných novin* bylo Sdružení kulturních organizací, jehož kolektivním členem byl i Syndikát spisovatelů. Někteří literáti, mezi nimi např. Lacina, proto zdůrazňovali, že *Svobodné noviny* „jsou do jisté míry naším listem“. Na schůzi výboru Syndikátu, konané 16. 12. 1947, nastoupili komunisté do ofenzivy: Čivrný, Kolář, Lacina, Mařánek, Nauman, Novák, Pujmanová, Rybák a Řezáč požadovali zákrok proti *Svobodným novinám*. Karty plně odkryla Pujmanová, když prohlásila, že jde „především o osobu pana šéfredaktora Peroutky, který je příliš vyhraněnou osobností“. Formálně bylo nejvíce výhrad vzneseno vůči kulturní rubrice, z Rybákova vystoupení však vyplynulo, že komunistům nešlo „jenom o kulturní rubriku, nýbrž i o politický směr listu.“ I jinak zdrženlivý Novák se přestával ovládat: „My komunisté máme Svobodným novinám co vytýkat a způsob jejich psaní si nedáme líbit!“ Jediný, kdo komunistům tvrdě oponoval, byl A. C. Nor, váhavě následován dr. Nečasem (Kovárna nebyl přítomen). Komunisté prosadili schválení odsuzující rezoluce, namířené proti Peroutkově časopisu. Nor nesouhlasil; Ferdinanda Peroutku označil za „člověka úctyhodného, s minulostí tak čistou, že se před ní musí všichni přítomní poklonit,“ a poukázal na to, že „stranickost“, která byla *Svobodným novinám* vytýkána, lze spatřovat i u jiných „nadstranických“ listů jako například u *Práce*, *Mladé fronty* či *Obrany lidu*.

František Halas, lze-li považovat zápis za úplný, se přihlásil o slovo pouze dvakrát, a hovořil krátce. Podpořil návrh na pravidelné měsíční schůzky s výborem Sdružení kulturních organizací ve věci *Svobodných novin*, i když současně zapochyboval, že to bude mít na *Svobodné noviny* nějaký vliv, a potvrdil Rybákův názor, že kulturní rubrika je pouze sou-

55 Zápis z aktivu komunistických spisovatelů ze dne 5. 9. 1946. *SÚA*, fond 19/7 (Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ), sign. 690.

částí problému. Hlasoval pro komunistický návrh rezoluce a podpořil i záměr připravit elaborát obsahující kritiku *Svobodných novin*. (Proti byl jen Nor a Knap, zatímco Nečas a Jirko se zdrželi hlasování.) Nepodpořil naopak Norův návrh, „aby byl odhlasován podobný postup také vůči ostatním nadstranickým listům, zejména vůči Mladé frontě a Práci“⁵⁶. Podle některých, ne zcela věrohodných svědectví (Bedřich Fučík, Julius Firt) byl Halas Peroutkovým osobním přítelem; v této záležitosti se však zachoval konformně ke komunistům. Učinil tak přesto, že měl před nedávem příležitost přesvědčit se na vlastní oči, jak taková komunisty spravovaná země vypadá.

Na tu zemi slova nestačí

Oficiální cesta spisovatelské delegace do SSSR v září 1947, kterou podnikli také Drda, Nezval a Majerová⁵⁷, znamenala pro Františka Halase trpkou deziluzi. V dopise ženě, který z bezpečnostních důvodů neposlal poštou, se svěřoval: „Prožívám otřesnou krizi z toho všeho, co vidím, slyším a tuším. Nejraději bych jel domů. O mém stavu nikomu nic neříkej. (...) Předstírat nic nebudu, a tak budu raději mlčet.“ Dodal však, že SSSR stále považuje „za naši záchranu,“ a vyslovil naději, že „se ty ostatní věci změní“⁵⁸. Truchlivě vyznělo i setkání s Pasternakem⁵⁹ – a také báseň věnovaná Achmatovové, kterou napsal kolem poloviny září v Leningradě⁶⁰, je plná hořkosti. Halasovy verše z léta 1945 věnované Sovětskému svazu „Kdepak na tu zemi/ slova nestačí“⁶¹ dostávaly nový, ironický smysl.

56 Zápis o výborové schůzi, konané dne 16. 12. 1947 v 15 hod. v SČS. *JNP SH*, fond SČS, krabice Výbor – kopie zápisů. *Svobodnými novinami* se vedení SČS zabývalo i při jiných příležitostech. K tomu též srov. A. C. Nor: *Život nebyl sen*, sv. 1, Brno 1994, s. 565.

57 Jedna z prvních zmínek o připravované cestě delegace SČS do SSSR je v dopise A. Hoffmeistera z 18. 9. 1946 ke schůzi výboru SČS 23. 9. 1946. Hoffmeister m. j. uvádí, že složení naší delegace bylo schváleno výborem Syndikátu již ve dnech 1. sjezdu českých spisovatelů. O plánované cestě se opět jednalo na schůzi výboru SČS 5. 5. 1947 a na schůzi prezidia SČS 8. 9. 1947. K návštěvě SSSR byl pozván rovněž J. Kopta, který se ze zdravotních důvodů nemohl zúčastnit. Moravští spisovatelé se neúspěšně pokusili do delegace prosadit Č. Jefábka; Hoffmeister jim vysvětloval, že složení delegace si určili sovětsí hostitelé sami. *JNP SH*, fond SČS, krabice Syndikát spisovatelů – schůze a Výbor – kopie zápisů. Před cestou do SSSR Halas pobýval s delegací SČS (A. C. Nor, M. Pujmanová, V. Řezáč) rovněž v Polsku, a to ve dnech 15. 5.–15. 6. 1947.

58 Dopis byl poprvé zveřejněn v časopise *Host do domu* v roce 1969, č. 5. Cit. dle J. Chalupěcký: *Tiha doby*, Olomouc 1997, s. 112.

59 Tamtéž. Pasternak prý při setkání s Nezvaem a Halasem plakal.

60 F. Halas: *A co básník*, Díl 3, Praha 1983, s. 223.

61 Báseň *SSSR*. Tamtéž, s. 119.

Nezval po návratu psal o „obrovských lahůdkářských gastronomech“, které jsou prý v Moskvě „proto, že zde lid neuvěřitelně mnoho pracuje a vydělává“⁶². Nekritickými projevy chvály nešetřil ani Drda s Majerovou. Vyslovovat se o dojmech ze SSSR v kritickém duchu se začínalo stávat čímsi zcela nepředstavitelným. František Halas se nepřipojil k oslavnému járotu svých kolegů, nemlčel však docela. Proslovil přednášku o Leninogradě (23. října ve velkém sále Ústřední knihovny) a spolu s Drdou podepsal (15. října) děkovný dopis, určený Svazu sovětských spisovatelů (A. A. Fadějevovi), ve kterém se mimo jiné praví, že byli „svědky nadšeného úsilí, se kterým národy SSSR budují svou vlast“⁶³. 20. října spolu s tajemníkem Syndikátu signoval i dopis ke 30. výročí říjnové revoluce. List, stylizovaný Havránkem, je zakončen dobově příznačným zvoláním: „Ať žije nejlepší přítel opravdové kultury a svobody, generalissimus Sovětského svazu Josef Vissarionovič Stalin!“⁶⁴

Ke Stalinovi neměl Halas důvěru. Ve svých veřejných vystoupeních zmínil podle Jindřicha Chalupického Stalinovo jméno jen jedenkrát⁶⁵ a do své poezie – na rozdíl od mnoha svých kolegů – jej neuvedl vůbec. Později mu to ostatně Ladislav Štoll zle vytkne.⁶⁶ Ve svém posledním rozhovoru se Zdeňkem Kalistou v polovině září roku 1949 měl dokonce prohlásit, že „v SSSR není jiskřička naděje na nějakou hlubší změnu, dokud tam vládne Stalin a jeho smečka“⁶⁷. – Jinou věcí je, že podobný kritický odstup Halasovi chyběl ve vztahu ke Stalinovým pražským místodržícím; dochované archiválie – a stejně tak i vzpomínky pamětníků – o tom alespoň mlčí. Vyjadřoval-li se v kruhu přátel kriticky k novým poměrům, nebýval adresný; neříkal „Gottwald“, říkal „partaj“.

Já demokracii beru vážně

Halasova konformita měla jistě své hranice. O několik let později, v září roku 1951, na něj bude na zasedání české sekce Svazu čs. spisovate-

62 M. Drápala: Iluze jako osud K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala, in: *Soudobé dějiny*, roč. III. (1996), č. 2-3, s. 197.

63 *PNP SH*, krabice Syndikát – korespondence 1947.

64 Tamtéž. Dopis byl mylně věnován „30. výročí vzniku SSSR“. Původně jej měl stylizovat J. Drda. Dopis byl přečten a schválen na schůzi výboru SČS 20. 10. 1947. Tajemníkem SČS byl B. Novák.

65 J. Chalupický: *Třina dohy*, Olomouc 1997, s. 108.

66 „Je příznačné, že ani jeden z těchto básníků – ani Hora, ani Seifert, ani Halas – už nenašli slova verše pro Stalina.“ (Zvýraznil L. Š.) L. Štoll: *Třicet let hoju za českou socialistickou poezií*, Praha 1950, s. 83.

67 Z. Kalista: *Po proudu života*, díl 2, Brno 1996, s. 666.

lů vzpomínat Jan Drda, někdejší místopředseda Syndikátu: „Měl jsem Halase rád osobně jako člověk. (...) Později jsem viděl, že se sním politiky rozcházím a po návštěvě v Sovětském svazu v roce 1947 jsme se rozešli nadobro, zejména po únoru. Soudruzi Řezáč a Pilař mohou dosvědčit, jak mne na každé recepci, když se trochu napil, napadal, že přísluhuji, že se paktují atd. Pak již jsem se s ním nestýkal (...).“ K tomu však Drda dodává: „Nevěřil jsem, že Halas by byl zrádce, že by byl nepřítel.“⁶⁸

Drda měl pravdu, považoval-li únorový převrat za další bod obratu v Halasově politickém vývoji. Halas i po únoru zůstal předsedou Syndikátu. Archivní prameny nepotvrzují Halasovu účast na společném zasedání ústředního výboru a akčního výboru spisovatelské organizace 26. 2. 1948. Snad jen zpovzdálí užasle a mlčky sledoval, kdo se stává pánem nad spisovatelskou obcí a jakých metod je schopen používat. Sám se na tom všem odmítl podílet. Václav Černý ve vzpomínkách na tyto dny kreslí obraz Halase „opařeného, oněmlého. Byla to němota strachu, zvlášť odporně bylo pociťováno, že se ani slůvkem nezastal přítele pradávného, Kovárny. Pokusil se (...) zachránit pouze jediného přítele, Bedřicha Fučíka.“⁶⁹

Černý byl všechno, jen ne nezaújatý. „Budu se asi rozcházet s mnoha lidma,“ psal František Halas v létě roku 1948 Václavu Poláčkovi, „ale nedá se nic dělat. Já demokracii beru vážně!“⁷⁰. Některé jeho intervence za pronásledované spisovatele jsou známy, a není jich málo. Pokusil se vystoupit i ve prospěch A. C. Nora, kterého v té době komunističtí spisovatelé po právu vnímali jako svého úhlavního nepřítele.⁷¹ Halas ovšem mohl málo. Jeho pozdější intervence za vězněného Michala Mareše, krutě postiženého za své protesty proti násilnostem v pohraničí, publikované v Peroutkově *Přítomnosti*, hovořila k hluchým uším.⁷² Šance na úspěch byla jen tam, kde mohl počítat s podporou nových mocných, mezi něž

68 *PNP SH*, fond Svaz československých spisovatelů. Záznam o průběhu schůze rozšířeného předsednictva, konané dne 28. 9. 1951 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze I.

69 V. Černý: *Paměti III. (1945–1972)*, Brno 1992, s. 197.

70 F. Halas: *Životem umířt*, Praha 1989, s. 378.

71 A. C. Nor: *Život nebyl sen*, sv. 1, Brno 1994, s. 594.

72 Nedatovaný originál Halasova dopisu Ústřednímu výboru Syndikátu českých spisovatelů ve věci M. Mareše je uložen v *PNP SH*, fond SČS, sign. 21/B/2. Halasovým dopisem se zabývalo zasedání akčního výboru SČS 29. 9. 1948; tehdy bylo rozhodnuto celý případ vyšetřit a podniknout kroky k nápravě (např. V. Lácina byl zmocněn, aby se lined druhý den vypravil za vyšetřujícím soudcem na Pankrác). Elán však postupně vyhasinal. Na zasedání akčního výboru SČS 15. 11. 1948 byl přečten Marešův dopis z vězení; účastníci schůze se odhodlali intervenovat už jen za zafazení M. Mareše do vězeňské knihovny. 8. 12. téhož roku pak padlo rozhodnutí případem se již nezabývat.

v jistém smyslu patřil i Nezval. Díky slabosti Václava Kopeckého pro avantgardní básníky – a rovněž díky pevnému postoji Nezvalovu – neskončil proslulý případ Seifertův a Holanův tragédií. Nebylo málo těch, kteří navrhovali s oběma básníky uspořádat „čestný soud“. Archivy z oněch let jsou plné denunciací.

Halasův dopis Kopeckému v této záležitosti je sice zdvořilý, ale jednoznačný. Kdepak „němota strachu“! „Jestliže (...) V. Holanovi a J. Seifertovi má být znemožněno vydávání knih,“ psal Halas, „je to věc nevidaná a nemohu k tomu mlčet. Přinejmenším bych se solidarisoval s nimi natolik, že knížky svoje nesvolím zase vydávat já.“⁷³

Zablácení řeči stáli u hrobu

Dokud byl Halas naživu, nová moc si na něj netroufala zaútočit přímo. Ministerstvo školství a osvěty sice v září 1948 překazilo Halasovo jmenování národním umělcem, které navrhlo – spolu s nominací J. Š. Kubína, Nezvala a Seiferta – předsednictvo Syndikátu spisovatelů a jež nepřímo podpořil Václav Kopecký⁷⁴, ale další veřejné pocty přicházely i v této době. Halas byl například jmenován čestným předsedou nového Svazu čs. spisovatelů, založeného již jako ideová organizace v březnu 1949 (poplatnost marxistické ideologii vyjadřovaly i stanovy), sám však nikdy nepodal formální přihlášku.

Smutečního obřadu po básnickově smrti se zúčastnily politické špičky – ministři, poslanci, primátor dr. Vacek⁷⁵ – a sám Gottwald v soustrastném dopise vdově nešetřil superlativy. Náš lid v Halasovi ztratil „jednoho ze svých velikých synů, básníka, který s největší opravdovostí a horoucností prožíval a vyslovoval jeho osud,“ tvrdil prezident a prorokoval mu „věčnou památku“⁷⁶. Kopecký se ve vládě pokusil prosadit pro vdovu velkorysý čestný důchod, ovšem bezvýsledně.⁷⁷ Nekrology ne-

73 Rukopisný originál dopisu V Kopeckému, rovněž bez data, viz in: *SÚA*, fond 100/54 (Kopecký), sv. 6, ar. j. 159. L. Kundera dopis datuje 11. 7. 1949. Srov. F. Halas: *Životem umřít*, Praha 1989, s. 379.

74 Dokumentace k tomu in: *SÚA*, fond Ministerstvo informací, krabice č. 7. V. Kopecký 30. 7. 1948 postoupil návrh SČS k dalšímu projednávání, Ministerstvo školství zaujalo odmítavé stanovisko v přípisu z 30. 9. 1948.

75 *SÚA*, fond Ministerstvo školství a kultury, krabice č. 42, František Halas – osobní spis. Porada o pohřbu Františka Halase v Domě umělců.

76 Kopie Gottwaldova soustrastného dopisu z 29. 10. 1949 in: *SÚA*, fond 100/24 (Gottwald), sv. 105, ar. j. 1243. Dopis byl publikován v tisku.

77 *SÚA*, fond Ministerstvo školství a kultury, krabice č. 42, František Halas – osobní spis. Návrh vládního usnesení na přiznání čestné penze vdově vypracoval Kopecký k 2. 11. 1949. Přednosta penzijního oddělení ministerstva financí dr. Havlík však Kopeckému sdělil, že praxe

šetřily chválou. Drda, autor jednoho z nich, se bude později omlouvat, že se „dal strhnout“. Taufer mu bude totiž ostře vytykat oslavný tón nekrologu na památku člověka, který do Syndikátu přijal Bedřicha Fučíka a Františka Kovárnu.⁷⁸ To vše se odehraje necelé dva roky po Halasově smrti a půldruhého roku po nechvalně proslulém referátu Ladislava Štolla. To je však už jiná kapitola.

Den po básníkově smrti se Josef Hiršal spolu s Jirím Kolářem vypravili do nemocnice, podívat se na zemřelého. Hiršal vzpomíná: „Na prosektuře nám jej ukázali. Ležel na nosítkách zahalen bílým prostěradlem. Odhalili nám do pasu jeho nahé tělo. Zdál se unavený, promodralý, tvář urputně nasupená jako po těžkém zápase.“⁷⁹

Těžký zápas, který František Halas sváděl, nebyl zápasem proti nastupující komunistické totalitě jako celku, jak to čas od času naznačovali někteří představitelé českého exilu (Ferdinand Peroutka, Jan Čep⁸⁰), ale i domácí oponenti nového režimu (Zdeněk Kalista)⁸¹. Činili tak zejména v souvislosti s tzv. Halasovou závětí. Jejím autorem byl ovšem Jindřich Chaloupecký, Halasův spolubydlící z vily na Hanspaulce; zemřelému básníkovi jí o své újmě přisoudil italský bohemista A. M. Ripellino. Věc již byla dostatečně osvětlena, naposledy prostřednictvím knižního výboru z Chaloupeckého publicistiky, vydaného pod názvem *Tiha doby* počátkem letošního roku.⁸²

Dějištěm onoho zápasu, jenž podle Hiršalova svědectví tolik znamenal Halasovu posmrtnou podobu, bylo především nitro básníkovo. Násilí, zmar, arogance moci a bezskrupulózní kariérismus, jejichž byl Halas stále znepokojenějším a rozčarovanejším svědkem, jej nedovedly k zásadnímu kroku. Mnozí, a jejich důvodům lze dobře rozumět, by se jej chtěli v posledních měsících Halasova života dohledat. Jiné pozitivní víry však nebylo. Zbývala „věrnost navzdory všemu“?

jeho resortu je v takových případech zásadně negativní.

78 PNP SH, fond Svaz československých spisovatelů. Záznam o průběhu schůze rozšířeného předsednictva, konané dne 28. 9. 1951 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze I.

79 J. Hiršal: *Víněk vzpomínek*, Purley, Surrey, England 1989, s. 289.

80 Srov. např. Čepův úvod k vydání tzv. Halasovy závěti in: *Svědectví*, XI., č. 41, 1971, s. 120.

81 Z. Kalista: *Po proudu života*, díl 2, Praha 1996.

82 J. Chaloupecký: *Tiha doby*, Olomouc 1997, s. 7.